

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL EKONOMİK DENGESİZLİKLER VE ÇÖZÜM YOLLARI¹

REGIONAL ECONOMIC INSTABILITIES IN TURKEY AND WAYS OF SOLUTION

Yrd.Doç.Dr. Muharrem BAKKAL

Namık Kemal Üniversitesi, SBMYO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü
mbakkal@nku.edu.tr, Hatay/Türkiye

Yrd.Doç.Dr. Süreyya BAKKAL

Namık Kemal Üniversitesi, SBMYO Dış Ticaret Bölümü sbakkal@nku.edu.tr, Hatay/Türkiye

Yrd.Doç.Dr. Hakan YILDIRIM

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İYBF, Havacılık Yönetimi Bölümü hyildirim280@gmail.com,
İstanbul/Türkiye

ÖZ

Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında bölgesel farklılıklar giderek artmıştır. Yatırımların bölgeler arasında rantabl dağıtımı için özellikle az gelişmiş bölgeler için teşvikler getirilmiştir, Fakat sonuçta bunda muvaffak olunamamıştır. Nedeni ise o bölgenin ekonomik altyapısından önce sosyokültürel altyapısının değiştirilmesinin ne kadar zor olduğudur. Bölgesel dengesizlikler Türkiye’de özellikle doğu ve batı arasında çok önemli bir problem haline gelmiştir. Bununla ilgili olarak da her bölgede bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Bu ajanslar sayesinde bölgesel farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır. Her ajans kendisi için bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. Burada bütün gaye doğu ile batı arasında ki farkları en aza indirerek bölgesel kalkınmaya yardımcı olmaktır. Bölgesel dengesizlik kavramı ülkenin her tarafında görülmektedir. Nüfusta, tarımsal yapı da, gelir dağılımında, mali piyasalarda, ulaşım ve haberleşme de, sağlık ve eğitimde ülkenin her tarafında dengesizlikler hakimdir. Bu dengesizlikler sosyal, kültürel ve ekonomik olarak araştırılmalı ve nedenleri ortaya konularak ülke ekonomisinin gelişmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bölgenin özelliğine göre bir kalkınma stratejisi oluşturulmalı ve bölge planları buna göre yapılmalıdır. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yatırım daha cazip hale getirilmeli ve bununla ilgili teşvik tedbirleri gerektiği şekilde uygulanmalıdır. Özellikle vergi teşvikleri burada çok önemli bir yer tutmaktadır. Vergilerde ki indirim yatırımları cazip hale getirmekte ve müteşebbislerin o bölgeye daha fazla yatırım yapmasına sebep olmaktadır. Fakat buna rağmen az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlar sayesinde bile dengesizliğin giderilemediği hatta giderek arttığı ve sonuçta başarısız olduğu anlaşılmıştır. Çünkü yatırımlar Dünya ile koordineli bir şekilde yapılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel farklar, Teşvik Sistem, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Kalkınma,Ekonomi Politikaları

ABSTRACT

Regional differences in Turkey have increased especially after 1980 s.Incentives have been introduced especially for underdeveloped regions forthce rational distribution of investments between regions but they weren’t in the desired level. The reason of this how difficult to change the change the sociocultural infrastructure before the economical infrastructure of that region Regional imbalance in Turkey, especially between East and West regions, is a major problem. In relation to this regional development agencies were established in every region. Regional differences have

¹ 28-29 Ekim 2017 Tarihinde Makedonya, Ohrid’te Düzenlenen VI. Uluslararası Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongresinde (IBANES), “Türkiye’de Bölgesel Ekonomik Dengesizlikler Ve Çözüm Yolları” diye sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş son halidir.

been tried to be solved with these agencies. Each agency has adopted a development for itself. The all purpose is to minimize the regional differences. The concept of regional differences. The concept of regional imbalance has been seen all over the country There appeared imbalances in the population agricultural strvature, financial strycture, distribution of income, transportation and communication, and health and education. These imbalances should be reseached socially, culturally and economically, As a result, necessary measures must be taken fort he development of the country A development strategy should be established according to the nature of the region and regional plans should be structured regularly. Invesment should be made more attaractive especially in underdeveloped regions, and relevant incentive measures should be implemented as required. Especially tax incentives are very important here. Reduction in taxation makes investments in that region. However, even with the investments made in the underdeveloped regions, it has been understood that the imbalance can not be solved, even increasingly, and ultimately filing. Because the investments are not made in a coordinated world.

Keywords: Regional Differences, Incentive System, Regional Development Agencies, Development, Economic Policies

1. GİRİŞ

Ülkelerin büyüyen nüfusun ihtiyaçlarını gidermeye paralel olarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlama doğrultusunda çaba göstermeleri gerekmektedir. Bunun sağlanması için ülkenin mevcut kaynaklarını ve imkânlarını en akılcı şekilde kullanması şarttır. Dünya da birçok ülkede ulaşım imkânlarının elverişli olduğu bölgelerde ya da merkezlerde çoğalan ekonomik faaliyetler bu imkânlara sahip olmayan bölgelerde gelişme farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu farklılıklar bölgeler arasında dengesizlikler meydana getirmiştir. Mesela bölgelerin ekonomik etkinliklerini, nüfus dağılımını, kentlerin, çevrenin ve onların doğal dokusunun bütünlüğünü bozmuş, gelişmenin daha ileri noktalara taşınması adına ortaya çıkan hamlelerin tıkanmasına yol açmıştır. Planlı dönemle birlikte Türkiye bölgeler arasında ki kalkınmışlık farklılıklarını giderici politikalar izlemiştir. Günümüzde ise 1999 Helsinki zirvesi sonunda Avrupa Birliği Komisyonunun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı belgesindeki orta vade de yapılması gereken düzenlemeler arasında bölgelerarası kalkınmışlık farklarının iyileştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler ortaya çıkmıştır. 2003 yılında katılım ortaklığı belgesi ile; bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması yönünde ki Avrupa Birliği önerisiyle 31 Esas ve 5 Geçici Maddeden oluşan Kalkınma Ajanslarının kuruluşu ve görevleri hakkında ki kanun kabul edilmiştir.

2. BÖLGE KAVRAMI

Bölge geniş bir kavramdır. Mesela devletler topluluğu bakımından bölge bir kıtayı ya da birden çok devleti kapsayabilir. Ya da devlet bağlamında bir alt düzeyi ifade edebilir (Turan,2005). Uluslararası hukuka göre bölge aynı amaçları güden coğrafi, siyasal ve ekonomik yakınlık içindeki devletlerin oluşturdukları birliklerdir (Şen,2004:4).

Genel olarak bölge belirli kriterler açısından homojen mekan parçası şeklinde tarif edilmektedir (MGK, 1993:16). Özellikleri bakımından bölgeler şu nitelikleri taşırlar: bir coğrafi alanı kapsaması, benzer ekonomik ve sosyal yapıya sahip olması, ortak tarihi geçmişi olması, bu bağlamda ortak etnik, kültürel ve dini özelliklere sahip olması, aynı dili konuşan ve ortak bir söyleme sahip insanlardan oluşmasıdır (Kantar, 2017: 176).

Türkiye’de ki bölgesel kavramın anlamı ise şudur: merkezi yönetimin taşra örgütlenmesi çerçevesinde ele alınarak birkaç ilin kümelenmesi ile oluşturulan ilden daha geniş ölçekli bir coğrafi alanı ifade etmektedir (Parlak ve Özgür,2002:256). Bunun dışında Türkiye’de olağanüstü hal bölgesi şeklinde ortaya çıkan yönetim şekli geçici bir uygulamadır. Avrupa Birliğinde ise bölgeler NUTS I, NUTS II ve NUTS III olarak adlandırılmakta, planlama ve bölgelerarası karşılaştırmalar bu sınıflandırmaya göre yapılmaktadır. NUTS sınıflandırması bir ülkeyi NUTS I bölgelerine her bir NUTS I bölgesini NUTS II bölgelerine ve yine aynı şekilde her bir NUTS II bölgesini, NUTS III bölgelerine böler.

Avrupa Birliğinin bu sistemini Türkiye 2002 yılında kabul etmiştir. NUTS bölgelerinin belirlenmesi için nüfus aralıkları tespit edilmiştir(Turan,2005:148). NUTS ’ın kullanım alanları şunlardır:

- ✓ Topluluk Bölgesel İstatistiklerinin Toplanması, Geliştirilmesi ve Uyumlaştırılması.
- ✓ Bölgelerin Sosyal ve Ekonomik Analizlerinin Gerçekleştirilmesi.
- ✓ Topluluğun Bölgesel Politikasının Çerçevesinin Oluşturulması.

Avrupa Birliğinin Bölgesel politikasının oluşturulmasında ve Avrupa Komisyonunun Konseye sunduğu raporlarda bölgelerarası gelişmişlik düzeyleri saptanırken kullanılan göstergeler ve istatistiki veriler NUTS için esastır(Şen,2004:11). II. Dünya Savaşı öncesi dönemlerde bölge olgusuna ulus devleti tehdit unsuru olarak bakılmış, konu hep kaygıyla karşılanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra bölge olgusu devletlerin kalkınma politikalarının bir aracı hale gelmiştir(Keleş,1999:56).

Mesela II. Dünya savaşından sonra Alman halkının ısrarla federal devlet yapılanmasını istemesinin nedeni savaş öncesi dönemdeki rasyonel sosyalist sitemin baskıcı tutumundan bıkmış olmalarıdır. Diğer Avrupa ülkeleri ise bölgeciliğe önem vermişler ama Almanya gibi aynı amaçla değil işlevsel zorluklar kamu hizmetlerinin dağılımındaki zorluklar ve bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkını merkezi planlamayla çözmeye gereksinimleri etkili olmuştur.(Keleş,1999:56)

Bölgesel kalkınma anlayışının temelinde bölgeler arası gelişmişlik düzeyi ve bölgeler arası gelir farklılıkları ve sosyodemografik durumu en aza indirmek anlayışı vardır.. Bu bağlamda ülke bütününde yer alan bölgelerin çevre bölgelerle ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge geleceğini dikkate alan katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel hedef alan ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge kalkınmasının yükseltilmesini sağlayan amaçlar bütünüdür(DPT,2003b:250).Bölgesel kalkınma ekonomik kalkınmanın hem bir devamı hem de bütünleyicisidir. Yani bölgedeki iş olanaklarının refah düzeyinin yatırım hacminin yaşam standartlarının ve çalışma koşullarının yükseltilmesini ifade eder. İlave olarak endüstrinin desteklenmesini alt yapının iyileştirilmesini ve emek piyasalarının geliştirilmesini hedef alır.(Stimson vd,2006:4)

Ayrıca sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan eşitsizliğe ve işsizliği ortadan kaldırmak için az gelişmiş bölgelerin sanayileştirilerek gelişmiş bölgeler düzeyine çıkarılması ve ülke içinde adaletli bir refah dağılımının gerçekleşmesi de amaçlanmaktadır. Bunun için az gelişmiş yörelerde ve sektörlerde daha fazla yatırım yapılarak bu bölgelerde ekonomik kalkınmanın sağlanması düşünülmektedir(Arslan ,2005:291; Kaya ,2009 :24) Bölgeler arasında sosyoekonomik farklılıkları en aza indirmek olan bölgesel kalkınma politikası geleneksel ve modern anlamda iki şekilde tanımlanabilir.Birincisi temel ulusal aktörler olarak kabul edilen büyük işletmelere yönelik büyük yatırımlar üzerinde konuyu ele alırken, ikincisi bölgenin kalkınma potansiyelini açığa çıkaracak güç olarak düşünülen küçük ve orta ölçekli işletmeler ağına (KOBİ) insan gücünün ve yatırımların aktarılmasına dayanır ve ortaya çıkan yenilikler sayesinde bir üretim artışı yaratılmaya çalışılır.(Çetin ve Kara,2008:50)

Günümüzde bölgesel kalkınma üzerine geliştirilen politikalar ülkelerin tarihsel süreçleri ekonomik durumları ve farklı politik yaklaşımları yüzünden ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber ülke uygulamalarında bir çok ortak özelliklerin var olduğu da görülmektedir .Bu ortak özelliklerde şunlardır (Kara,2008:54-56);

- ✓ Ülke içerisinde bir takım dezavantajları nedeniyle sadece geri kalmış bölgeleri değil tüm bölgeleri hedefleyen bir ekonomi politikası belirlenmesi
- ✓ En temel önceliğin bölgeler arasındaki farklılığın kaldırılmasını ve büyümenin tüm bölgelere dağıtılmasını hedeflemek yerine her bölgenin kendi yer altı ve yer üstü kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak ulusal kalkınmaya katkısının en üst düzeye ulaştırılması temelinde rekabet gücünün arttırılmasına ağırlık verilmesi.
- ✓ Kurumsal altyapıyı bölgelerdeki çeşitli iş aktörleri arasındaki ağırları bölgelerin iş ortamını ve becerilerini geliştirmek üzere beşeri sermaye fiziki olmayan üretim faktörleri ve davranış biçimlerinin geliştirilmesine daha fazla önem veren bir yaklaşıma yönelmesi.
- ✓ Bölgenin rekabet gücünün tespit edilerek üstünlüklerinin ve zayıf taraflarının belirlenmesi, geliştirilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesine odaklanılması.
- ✓ Yenilikçilik ve girişimciliğin bölgelerin potansiyel kaynaklarının açığa çıkarılmasında temel araç olarak görülmesi.
- ✓ Tek tek firmalar gibi bireysel aktörlerin ihtiyaçlarının giderilmesi yerine firmalar arası işbirliği teknoloji transferi ve bilgi akımının gerçekleştirilmesi amacıyla firmalar arası ilişkilerin ve bilgi alışverişinin hedeflenmesi.
- ✓ Fiziksel ve ekonomik altyapı, iş geliştirme, araştırma ve teknoloji geliştirme, insan kaynakları, turizm ve çevre gibi birçok sektörü içeren müdahale alanı bulunması ve stratejik önceliklerin belirlenmesi.
- ✓ Politika uygulamalarında işbirliğine ve müzakerelere dayanan ekonomik kalkına konusunda bölgelere daha fazla görev ve yetki veren bölgesel işbirliği birimlerinin önderliğinde yerel yönetimle, sivil toplum örgütleriyle, kobiler ile el ele vererek merkezi yönetimin yatırım ortamının iyileştirilmesi için önderlik yapan bir yaklaşım benimsemek.

3. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA

Türkiye’de bölgesel gelişmenin sağlanması adına yapılan çalışmalar iki dönem halinde incelenir birincisi planlı dönem ikincisi planlı dönem öncesidir. Planlı dönem öncesi belirgin bir bölgesel kalkınma çabası yoktur. Sadece ekonomi politikalarında bölgesel kalkınmaya vurgu yapılmaktadır. Ancak açık olarak bölgesel politikalar metinlere 1960 sonrası girmiştir (TÜSİAD, 2008:94).

Fakat bölgeler arası dengesizliklerin var olduğunun bilinmesine rağmen öncelik hızlı bir şekilde sanayileşmeye verilmiş olduğundan yatırımlar genellikle batıda ve kaynakların bol, ulaşım imkânlarının gelişmiş olduğu yörelere yönlendirilmiştir.

1900’lü yılların başında gerçekleşen ve ard arda gelen büyük savaşlar ülkeyi yıkıma götürmüştü; ülkede sanayileşme çabaları mecburen devletin üzerinde kalmıştır.1960 tan sonra İstanbul ve Marmara bölgesinde yoğunlaşan ve yeni ortaya çıkmaya başlayan özel sektörde bu sanayileşme hamlesine dahil olmuştur. Bu dönemde bölgesel gelişme politikasının ana stratejisi şöyleydi; yeni bir siyasal ve idari sistem altında ulusal bir ekonomi ve toplumun yaratılması, nüfusun ülkenin çeşitli yerlerine dağıtılması, sanayi tesislerinin İstanbul ve Marmara bölgesi dışında Orta Anadolu ve İç Ege’de kurulması ülkenin çeşitli yerlerini birbirine bağlayan bir demir yolları ağının kurulmasıydı .Bu dönemde devlet gelecekle ilgili güvenlik kaygılarını da hesaba katarak “Sanayi Tohumlaması” uygulamasına girişmiş Anadolu’nun uzak yerlerinde sanayi tesisleri kurmuştur. Kurulan bu tesisler o günlerde çok anlamlı olmasa da günümüzün önemli sanayi bölgelerinin doğmasına zemin hazırlamıştır . Örneğin Kayseri, Eskişehir ,Zonguldak, Karabük gibi (Göymen, 2005:36).

1960 sonrası dönemde bölgeler arası kalkınma ilkesi planlı kalkınmanın toplumsal hedefleri arasında sayılmıştır (DPT, 2003:126).

Anlaşıyor ki Türkiye 1960’lardan beri ekonomik ve toplumsal gelişmesini bölgesel gelişme farklılıklarını azaltarak toplumsal ve ekonomik dengeyi sağlamak amacını güden Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) üzerinden yürütmüştür. Şu anda onuncusu (2013-2018) uygulanan kalkınma planının birincisi 1963 yılında yapılmıştır. Ülkenin çeşitli bölgelerindeki potansiyel kalkınma gücünü canlandırmak amacıyla ulusal ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünülen farklı bölgesel planlar hazırlanmıştır. Bu planların uygulanması ve takip edilmesi görevi de Devlet Planlama Teşkilatına verilmiştir. DPT bu planları hazırlarken bütün kamu kurum ve kuruluşlarının, üniversitelerin, özel sektör kuruluşların ve ilgili temsilcilerin görüşlerini almakta ve saydığımız kuruluşların temsilcilerinden oluşan özel ihtisas komisyonlarının rapor, görüş, ve önerileri doğrultusunda beş yıllık kalkınma planlarını hazırlamaktadır (Göymen 2005:37)

İlave olarak planlı dönemde planlama anlayışı değişmiş ve imar planlamasının dar kapsamından çıkılarak fiziksel sosyal ve ekonomik boyutların bir arada değerlendirildiği bütünü kapsayan bir planlama anlayışı uygulanmıştır. Hazırlanan tüm kalkınma planlarında bölgeler arası dengesizliklerin ortadan kaldırılması öncelikli hedef olmuştur (DPT, 2003:66)

Ayrıca planlı dönemdeki gelişmelerin bir diğeri de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının soyut verilerle değil de somut verilerle belirlenmesi ve bölgesel gelişmeyi daha da hızlandırmak için kaynak tahsislerinin yapılmasıdır. Geri kalmış bölgelere bu bölgelerden elde edilen bütçe gelirinin çok üzerinde harcama yapmak planlı dönemin bir özelliğidir. Ayrıca özel sektörü geri kalmış bölgelere çekebilmek için yapılan devlet yardımları ve teşvikler bu dönemin başlıca kamu politika araçları olmuştur (DPT.200:11)

Planlı dönem içerisinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarının anılan önlemlerle üstesinden gelinemeyince bu sefer illerin gereksinimlerini ön plana çıkarma düşüncesi doğmuştur. Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki illeri birinci sıraya koyarak ülkenin geri kalmış yörelerinde “Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması” başlatılmıştır.(İldırar,2004:190)

Aslında bu uygulama ilk defa 1913 yılında ortaya çıkmış 1960 sonrası planlı dönemde geliştirilmiştir. Bu yörelere yönelik sanayicileri özendirici politikalar DPT tarafından uygulamaya konulmuştur (DPT,2003a:51) İl planlaması tercihinin sonucu olarak her türlü ekonomik kıtlığın dorukta olduğu bu bölgelerde adı geçen illerin öncelikli il olarak ilan edilmesi o illerin kaderini değiştirmeye yetmemiştir. Bunun sebebi verim ve katma değer amaçlı bölge planlamasına geçilememesi yüzünden insanla çevrenin buluşması sağlanamamış yeni sanayi odaklarının ve cazibe merkezlerinin doğuşu gecikmiştir.

Geniş kapsamlı bölgesel planlama çalışması dünya bankasından sağlanan bir kredi ile DPT tarafından Çukurova bölgesinde “Çukurova Kentsel Gelişme Projesi” adı altında başlatılmış bu proje ile Adana, Ceyhan, İskenderun Osmaniye ve Tarsus’ta kentin alt yapı eksiklerinin giderilmesi için ulaşım planlaması

belediyelerin yeniden yapılandırılması gibi konular ele alınmıştır (Türk Mühendislik, Müşavirlik ve Mühendislik A.Ş. Tümaş 1984).

Diğer birkaç tekrarlayan bölgesel kalkınma projelerini saymazsak son yılların en önemli bölge projesi GAP(Güneydoğu Anadolu Projesi) olmuştur. Bölgedeki 8 ilin tümünü kapsayan ve çok amaçlı bir bölgesel kalkınma projesi olan GAP bölgede altyapı, tarımsal yapı, ulaştırma sanayi eğitim sağlık ve benzeri tüm kesimlerin birbirleriyle bütünleşik olarak geliştirilmesini amaçlamıştır. Bu proje şu anda entegre bölge planlamasının uygulandığı bölgedir (Tümaş, 1994).

GAP'tan sonra Zonguldak Bartın Karabük illerini kapsayan bir bölgesel kalkınma planı 1996 yılında DPT tarafından Dünya bankası kredisiyle devreye sokulmuştur. Planda bölgenin mevcut ekonomik sosyal ve mekânsal durumu ayrıntılı incelenmiş ve bölgenin Türkiye için sosyoekonomik önemi vurgulanmıştır. Özellikle taş kömürü ve demir çelik sektörlerinin bölge ekonomisi üzerindeki etkileri üzerinde durularak bölgesel gelişme planına uygun amaçlar ve stratejiler belirlenmiş bölge için kalkınma senaryoları tanımlanmıştır (Tümaş,1995).

Ayrıca bu uygulamalara ek olarak Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve son yıllarda ortaya çıkan Kalkınma Ajansı uygulamaları geri kalmış bölgelerin gelişmesi için önemli kuruluşlardır. OSB'ler özellikle yerel düzeyde KOBİ'lerin gelişmelerine ortam sağlayarak sanayinin bölgeler arasında daha dengeli dağılımına katkı sağlamıştır (DPT, 2008,25).

OSB'ler ülkemizde yarattığı istihdam, sağladığı destekler ve dışsallık gibi özelliklerinden dolayı bölgesel dengesizlikleri giderici bir gelişme aracı olmuştur. Ayrıca yerel sermaye birikiminin il dışına çıkmasını engellemede iş yapmanın önündeki bir çok engelin kaldırılmasında önemli bir işlev görmüştür (DPT,2008:25). Saydığımız bu çabalar tüm hükümetlerin icraatları listesinde yer almıştır. Bu listelerde yer alıp saymadığımız icraatlardan bazıları da şunlardır. DAP(Doğu Anadolu Projesi),DOKAP(Doğu Karadeniz Projesi) bu projelerin amacı da bölgelerin kalkınmasına teşviktir. Diğer projelerden farklı olarak bu projenin amacı bölge dışına verilen göçün önlenmesidir. GAP'ın en önemli hedefi ise tarıma dayalı ihracatı geliştirmek ve bölgeyi tarım üssü haline getirmektir (Yıldız,2009:30).

Ayrıca gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yetisini tehlikeye atmadan günümüz ihtiyaçlarını karşılayabilmesine olanak tanıyacak biçimdedir (Gündüz,2004:.257-259, Yıldız 2009:269).

4. HÜKÜMETLERİN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDAKİ TEŞVİK ARAÇLARI

Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yatırım kararlarının çeşitli kurumlar ve araçlar kullanılarak cazip hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için bölgenin ekonomik ve sosyal potansiyelinin ortaya çıkarılması ve her ilin kendine özgü üstün taraflarının belirlenmesiyle ve bu üstün özelliklerin ortak kullanımı ile daha hızlı bir kalkınma hamlesinin başlatılabilmesi mümkün olacaktır (Çavuşoğlu,1992:82).

Türkiye'de bölgesel kalkınma için kullanılan en yaygın araç sektörlere ve yörelere göre ayarlanmış bir teşvik sistemidir. Bu sistem illerin kalkınmışlık düzeylerine göre farklı oranlarda uygulanmaktadır Türkiye'de teşvikler dışında uygulanan araçlardan bir tanesi de kamu yatırımlarıdır. Kamu yatırımlarının ekonomik kalkınma açısından altyapı yatırımlarına verdiği olumlu destek dikkat çekmektedir. Son dönemlerde bu yatırımlar azalmış özel yatırımlara daha çok destek verilmiştir. Devletin OSB'lerin kuruluşuna verdiği destekte önemlidir. Ancak uluslararası karşılaştırmalarda Türkiye'de bu aracın etkin kullanılmadığı görülmektedir.

5. BÖLGESEL KALKINMADA KURUMSAL YAPILARIN ROLÜ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere hükümetlerin hazırladığı bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması için çok sayıda kurum rol almaktadır. Türkiye'de kurum sayısı ve bunları üslendikleri işlevler gelişmiş ülkelere göre daha sınırlıdır.

Türkiye'deki iki kalkınma bankası TSKB (Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası),TKB (Türkiye Kalkınma Bankası) ile iki tane yarı kalkınma yarı ticari banka ile yani Ziraat Ve Halk Bankası ile bölgesel kalkınmanın desteklenmesi çabalarının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Devletin kurduğu ekonomi ile ilgili bakanlıklarda sınırlı miktarda etkilidir.

Adı geçen bakanlıkların yerel kuruluşların il, ilçe düzeyindeki temsilciliklerinin yürüttüğü Ziraat Ticaret ve sanayi odaları ile Esnaf ve Sanatkar dernekleri gibi kuruluşların bu merkezi yapı içinden anlamlı bir katkısı bulunmamaktadır (Çavuşoğlu, 1992:84).

6. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Tanımı: Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyoekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş ajanslardır (Berber ve Çelepçi,2005:146)

BKA'ların esas varlık nedenleri bölgesel stratejileri belirleme, uygulama, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, altyapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma ,özel sektörün daha etkin çalışması için yerel bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve destekler arama şeklinde özetlenmektedir (Demirci,2003:16).

BKA'lar üst kurul olarak görülen, düzenleme ve denetleme kurumları benzeri kamu karar gücünü kamu organlarından alıp özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan tüzel kişilere paylaştıran yönetimsel kuruluşlardır. BKA'ların hedefleri rekabete dayanan bir iş çevresinin oluşması, dünya kalitesinde girişimci gücünün yetiştirilmesi bu doğrultuda devlet desteğinin sağlanması, çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesi, etkili kurumların oluşturulması gibi ekonomik kalkınmaya yönelik çabalarıdır. Bunun için içsel kalkınmayı sağlamak, yabancı yatırımcıyı çekmek, girişimcilere destek vermek, eğitim hizmetlerinin kalitesini yükseltmek uluslararası faaliyetleri etkin hale getirmek ve yerel ve bölgesel yetkililere ihtiyaç duydukları hizmetleri gerçekleştirmek için destek vermek. BKA'lar ortaya koydukları faaliyetlere göre stratejik, genel, operasyonel, sektörel ve dış yatırım için olanlar şeklinde sıralanmaktadır. Büyük ölçekte olan BKA'lar hemen hemen bu dört faaliyeti iç içe gerçekleştirir.(Çalt 2005:9)

Türkiye için BKA'lar konusu ilk kez Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede yapılması gereken işler başlığı altında belirtilmiştir. Daha sonra yeniden düzenlenen 14.04.2003 tarihli katılım ortaklığı belgesinde yeniden düzenlenmiş ve kısa vadeli hedefler arasında kabul edilmiştir. Bu bağlamda 22.09.2002 tarihli bakanlar kurulu kararında, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması için Türkiye genelinde üç düzeyde istatistikî bölge birimleri oluşturulmuştur.(Ataay,2005:193)

Daha öncede bahsettiğimiz bu projenin adı NUTS projesidir. NUTS projesinde düzey 3 kapsamındaki istatistikî bölge birimleri 81 tane olup il düzeyindedir.Düzyey 2 istatistikî bölge birimi ise düzey 3 kapsamındaki illerin gruplandırılması sonucu ortaya çıkmış olup 26 tanedir.Düzyey 1 istatistikî bölge birimi ise düzey 2 istatistikî bölge biriminin gruplandırılması şeklinde olup 12 tanedir.BKA'lar bu NUTS sınıflandırmasında 26 ayrı bölge kurulacaktır. Bu istatistikî bölge birimlerinin oluşturulması ve bununla ilgili bir veri tabanının kurulması AB'ye uyum kapsamında atılan emin adımlardan biridir.(Demirci,2003: 16)

Tablo 1: İstatistikî Bölgeler Sınıflandırması

KOD	Düzyey 1 Düzyey 2	KOD	Düzyey 1 Düzyey 2	KOD	Düzyey 1 Düzyey 2
TR	Türkiye	TR 5	Batı Anadolu	TR83	Samsun
TR1	İstanbul	TR51	Ankara	TR9	Doğu Karadeniz
TR10	İstanbul	TR52	Konya	TR90	Trabzon
TR2	Batı Marmara	TR6	Akdeniz	TRA	K.D. Anadolu
TR21	Tekirdağ	TR61	Antalya	TRA	Erzurum
TR22	Balıkesir	TR62	Adana	TRA2	Ağrı

Kaynak:<https://www.yerelnet.org.tr>

7. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ GELİŞİMİ

Dünya'da BKA'lar 1930'lu yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Apan 2004:48). Dünya'daki ilk BKA 1933 yılında ABD'de Tennessee Valley Authority(TVA) kurulmuştur. Daha sonra Avrupa Birliği ülkelerinde de bir çok BKA kurulmuştur (Ergün ,1993:72).

II. Dünya savaşından sonra BKA'lar esas gelişmesini göstermiştir. Avrupa'nın tamamında BKA'lar kurulmuştur.BKA'ların başlangıçta finansmanları AB tarafından sağlanmıştır. Bu ajanslar farklı deneyimler yaşamışlar 1990'lı yıllarda bu deneyimlerini birleştirmişler olumlu ve olumsuz sonuçlarını değerlendirmişlerdir (Turan ,2005 :185).

Avrupa Birliğinin oluşumu ve küreselleşme süreciyle birlikte Avrupa ve Dünya'daki bu kuruluşlar Angolo-Sakson örneği daha olgunlaştırılarak AB içinde ulusal merkezi yönetime bağlı bürokratik ulusal ekonominin büyümesinde bölgesel eşitliğin önemsendiği bir yapıdan pazar ekonomisine geçiş ve küreselleşme ile uyumlu yönetimsel bir yapıya dönüştürülmektedir (Çalt 2005:10).

8. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ÖZELLİKLERİ

BKA kurma deneyimleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Günümüzde BKA'lar çoğunlukla tabandan tavana doğru örgütlenme modeli şeklinde kurumsallaşmaktadır. Bu yapı birtakım avantajları da beraberinde getirmektedir.

- ✓ BKA'lar yerel ekonomik aktörler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve bölgenin kalkınma çabalarının etkisini arttıracaktır.
- ✓ BKA'lar yerel düzeyde planlama programlama proje üretme ve uygulama kapasitesini tetikleyecektir.
- ✓ Esnek olmayan son derece katı detaylı bürokratik durgun ve her şeyi bütün ayrıntılarıyla kontrol etmeye yönelik olarak merkezden yapılan planlama çalışmaları yerel yönetimlerde yeterli sahiplenme duygusu oluşturmadığı için yerel ve bireysel farklılıkların hayata geçirilmesine bazen engel bile teşkil etmektedir. BKA'lar bu olumsuzlukları önemli derecede yok edecektir. Bu nedenlerle BKA'lar gelişen yerel ve bölgesel kalkınma bilincinin bir göstergesi olarak düşünülmektedir. (yönetim bilimi.politics.ankara.edu.tr)
- ✓ KOBİ'ler ve BKA'lar iktisadi kalkınmanın iki önemli unsurudur. İki kurum birbirini destekleyerek faaliyetlerine devam ettiği takdirde bölgesel kalkınmanın hızlanması mümkündür. (Başak,2006:129)
- ✓ BKA'lar bir taraftan küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken öbür taraftan yerel düzeydeki çeşitli potansiyel gücü, varlıkları, üstünlükleri ve özgün tarafları küresel pazarlara aktaracaklardır.
- ✓ Gelişme zorluğu çeken bölgelerin çoğunda girişimcilik ruhunu ve kültürünü harekete geçirip yönlendirecek ve bunun için lazım olan öncü destekleri verecek kurumsal kapasite bu bölgelerde bulunmamaktadır. BKA'lar bu alanda faaliyet gösteren kurumlarla aktif işbirliği ve koordinasyon içinde akla hayale gelmeyen destekler sağlayarak bölgenin girişimcilik potansiyelini ortaya çıkaracak ve sürekli olarak geliştirecektir (yonetimbilimi.politics.ankara.edu).
- ✓ DPT'nin genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgeler arası gelişmişlik farkları giderilmeye çalışılarak, BKA'ların yürüteceği çalışmalarla aynı zamanda bölge içindeki gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi de sağlanmış olacaktır. (yonetimbilimi.politics.ankara.edu)
- ✓ BKA'ların asli görevlerinden olan projelerin uygulamasının izlenmesi ve değerlendirilmesi mekanizması etkin hale gelmiş olacaktır. Böylece projelerin genel seyri takip edilecek, proje ile ilgili sorunlar ve dar boğazlar gecikilmeden giderilecek; bölgedeki kaynakların etkin kullanımı mümkün olacak, proje yürütücülerin başarıları ölçülecek böylece performansa dayalı kaynak tahsisi için bir veri tabanı kurulabilecektir (yonetimbilimi.politics.ankara.edu).
- ✓ Etkin bir şekilde çalışan BKA'lar Türkiye'de öncelikli bölgelerde endüstriyel ağların oluşmasını ve gelişmesini sağlayacaklardır. Bu sayede firmalar pozitif dışsallıklar elde ederek yığın ekonomilerinden istifade edebileceklerdir (Uğuş,2006:23-24).
- ✓ BKA'lar yoğun araştırma yaptıkları için bölgeye en uygun endüstri kolunun ortaya çıkmasına vesile olacaktır (Uğuş 2006:23-24).
- ✓ Bölgelerdeki BKA'lar KOBİ'lere piyasa hakkında bilgi verebilecekler böylelikle gelişmekte olan ülkelerin önemli sorunlarından olan sınırlı bilgi problemini ortadan kaldıracaklardır.
- ✓ BKA'lar bölgelerindeki ekonomik faaliyetleri geliştirmek için çalıştıklarında KOBİ'lere destekte bulduklarında ve yabancı sermayeyi bölgeye çektiklerinde bölgede işsizlik seviyesini azaltabileceklerdir (Uğuş 2006:23-24).
- ✓ BKA'lar sosyal gelişmeye ön ayak olarak bölge ekonomisinin gelişmesine paralel olarak kalkınmasını da sağlayacaktır (Uğuş, 2006:23-24).
- ✓ BKA'ların temel amaçlarından biride sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu doğrultuda atıkların azaltılması enerji etkinliği çevreyi koruyan teknolojilerin gelişmesinin ve uygulama alanı bulmasının teşvik edilmesi konularında da önder olarak vazife yapmaktadır (Uzay, 2005:85-86).
- ✓ Avrupa Birliği açısından da BKA'lar Türkiye için bir referanstır.

9. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ TÜRLERİ VE YASAL YÖNLERİ

BKA'lar bürokratik yapılarına özerkliklerine kuruluş amaçlarına ve faaliyetlerine göre sınıflandırılabilir. BKA'ları temel ayırım noktası merkezi hükümetin idari yapısının içinde veya dışında yer almasıyla ilgilidir. Avrupa'daki bir çok BKA merkezi hükümetten bağımsız çalışır (Turan, 2005:186).

Ancak bu kuruluşlar varlıklarını devam ettirmek için hükümetin desteğine ihtiyaç duyarlar dolayısıyla BKA'ların faaliyetlerine politik müdahaleler olabilmektedir. İkinci bir tanımlamada BKA'ların kurucularına ve işlevlerine göre olmaktadır (EURADA,1999:18).

Kurucularına göre;

- ✓ Kamu/özel sektör ortaklıklarıyla kurulmuş bağımsız BKA'lar,
- ✓ Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA'lar,
- ✓ Yerel ve bölgesel yönetimler dahilinde olan BKA'lar,
- ✓ Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar.

İşlevlerine göre dörde ayrılmaktadır;

- ✓ Stratejik ajanslar,
- ✓ Küresel operasyonel ajanslar,
- ✓ Sektörel operasyonel ajanslar,
- ✓ iç ajanslar.

10. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ KALKINMA YAPISI

BKA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda olmalarına rağmen büyük bir kısmının merkezi hükümetler tarafından kurulduğu görülmektedir. BKA'ların içsel örgütlenmesi iki şekilde olmaktadır. İlki genel kurul, denetim kurulu, denetleme komitesi ve genel müdür gibi temel öğelerden oluşan yasal bir yapılanmadır (Berber ve Çelepçi,2005:147). İkincisi ise belli bir konuyu ele alan çalışma grupları ya da teknik konuları inceleyen komitelerdir. Bu komiteler serbest bölge yöneticileri, firmaları ve diğer bölgelerle iletişime geçerek kendi bölgelerindeki firmaların katma değeri yüksek ürünler oluşturmak adına onlara yeni teknolojik bilgiye ulaşmaları için destek olurlar (Bakkal,2017:6).

Ayrıca ajansların politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli bir yönetim kurulu mevcuttur. Bu kurulun üyeleri genellikle hükümet tarafından atanmaktadır. İlave olarak özel kesim temsilcileri de yer almaktadır. Kurulun önemli görevlerinden biride genel müdürü seçmektir. Genel müdürün önemli bir vazifesi de teknik ekibi yetiştirmektir. BKA'lar harcamaları bakımından kamu idarelerinin sorumluluğunda, politikalarının oluşturulması ve uygulanması bakımındansa; kuruluş kanunları ve mevzuatları çerçevesinde serbest bırakılmışlardır (Demirci,2003:16).

Üst düzey politikacılarla direk temas olanağının bulunması hükümet ve ajanslara çok büyük fayda sağlar. Ajanslar dışarıdan danışman alabilmektedirler.

Ayrıca bölgesel kalkınma ajansları da serbest bölgelerdeki firmalarla iş birliğine giderek uluslararası ticaretin avantajlarından kendi bölgelerindeki firmalara imkanları ölçüsünde her türlü danışmanlık yapmaktadırlar (Bakkal, 2017:3).

11. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ FİNANSMAN KAYNAKLARI

BKA'lar genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmekte olup Devlet tarafından başlangıçta nakdi olarak ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsisi söz konusu olabilmektedir. Ayrıca BKA'lar sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli Devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre Devlet'e proje sunarak kredi alabiliyorlar.(Turan 2005:189)

Ayrıca ABD ve Dünya bankası tarafından bölge kalkınma ajanslarına fon sağlanmaktadır. Finansman konusunda "Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu(ABKF) Ve Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu" (ÖKYAF) devreye girmektedir. İlave gelir kaynakları ise şunlardır. Borsa yatırımlarından elde ettikleri kira gelirleri, kendi yarattıkları kaynaklar ve sundukları hizmetlerden elde ettikleri gelirler, bazen vergi gelirlerinden pay almak. Anonim şirket şeklinde kurulmuşlarsa başlangıçtaki finansal hizmet ve mülk gereksinimleri kurucular tarafından karşılanır. Yerel kuruluşların verdikleri mali teşvikler merkezi idarelerin verdiklerinin yanında çok küçük kalmaktadır.(Turan2 2005:190)

12.TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Tüm Dünya'daki BKA'ların topluma sağladığı faydalar Türkiye içinde geçerlidir. Ancak Türkiye'deki BKA'lara yönelik bir çok eleştiri vardır. Şöyle ki;

- ✓ Küçük etkin ve çekirdek bir teknik kadroyla çalışması öngörülen BKA'lar zamanla sıradan bir kamu iktisadi kuruşu gibi istihdam alanı olarak görülebilecektir.

- ✓ BKA'ların siyasi otoritenin ağırlığı yanında yerel yönetimlerinde katkısı ile hantal siyasi müdahalelere açık büyük ölçekli ve geniş kadrolu bir yapı haline gelme riski mevcuttur.(Gençyürek,2006)
- ✓ BKA'lar kamu ağırlıklı tasarlanarak tüm dünyada özel sektörün dinamizmine dayanan kurumların başarılı örneklerinden uzaklaşmıştır.
- ✓ BKA yönetim kurullarına valilerin başkanlık etmesi genel sekreterinin DPT'nin onayı ile göreve gelmesi merkezîyetçi anlayışı terk etmekte zorlanıldığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bölgesel dengesizliğin giderilmesi temel amaç ise daha az gelişmiş bölgelere daha fazla kaynak ayrılması gerekirken yasa tasarısında bu konuya değinilmemiştir. Bu eleştirilerin temel noktası BKA'ların ulusal düzeyde koordinasyonunun kanunla DPT ye verilerek yine merkezîyetçi bir anlayışa doğru kayılmasıdır.(TÜRKONFED, Türk Girişim Ve İş Dünyası Yönetim Kurulu Başkanı Enis Özsaruhan, 2005)

- ✓ Yerel, merkezi veya özel kamu idaresi bakımından açıklık olmaması nedeniyle kimliği belirsiz bir yapının ortaya çıkması
- ✓ BKA'ların kurulmasında veya kaldırılmasında Bakanlar kuruluna yetki verilmesinin Anayasaya aykırılık teşkil edebilecek olması,
- ✓ Kamu kaynağı kullanan ve yönetiminde önemli kamu görevlileri barındıran bir tüzel kişiliğin kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmamasında ısrar edilmesi,
- ✓ BKA'ların yönetim kurulu başkanı olan Valilerin toplanın fonları tarafsız kamu görevlisi sıfatı dışına çıkarak dar bir kesime kullandırma tehlikesi.
- ✓ BKA'ların iş takipçisi Devlet modeli yaratması ve diğer kamu kurumlarının yetki alanlarına müdahale etmesi,
- ✓ BKA'larda toplanacak fonların hangi temel ilkelere önceliklere ve sektörel teşvik politikalarına göre kullanılacağına yasada açık olmaması,
- ✓ Kamu gücünün ve kamu kaynağının aktarıldığı BKA'ların kamu denetimi dışında bırakılması,
- ✓ Bürokrasiyi azaltma iddiasıyla yeni bürokrasiler iller ve bölgeler arasında yeni çekişmeler yeni idari kademeler ile denetim dışı yeni harcama birimlerinin yaratılması,
- ✓ Kanun tasarısı ile görev süresi 2007 yılına kadar uzatılan GAP bölge kalkınma idaresi teşkilatının kapatılması öngörülmesi ancak kanunda GAP kapsamında götürülen birçok hizmetin nasıl yürütüleceği konusunda bir düzenlemenin yer almaması,
- ✓ Bölge çapında yatırımları harekete geçirecek herhangi bir kaynağın yokluğunda nasıl kaynak aktarılacağına açıklık getirilmemesi, Türkiye'de aynı ilin ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkları giderilmemiş iken farklı illeri kapsayan BKA 'ların bu farkı nasıl giderileceğinin belirtilmemesidir.

Yönetişim Devlet yönetiminde geleneksel olana (Kamu kurumlarının tekil aktör olduğu alan) yeni bir seçenektir. Karar alma yetki ve gücünü merkezin dışına taşıyan yönetişim müzakereye dayalı bir yönetim anlayışının ifadesi olarak kabul edilir. Bu yönüyle hem daha verimli hem de daha demokratik bir yönetimi anlatır. BKA'lar yönetişim konusunda kendilerinden beklenen merkezin gücünü dengeleyecek sorumluluk üslenip katkı sağlayacak yapılar olma konusunda teorik düzlemde yönetişim kurallarını ve ilkelerini karşılamakla birlikte uygulamada bu beklentileri henüz tam anlamıyla karşılayamamaktadır.

13. SONUÇ

Günümüz Dünya'sında ister gelişmiş ister gelişmekte olan ülkeler olsun tüm ülkelerin ortak sorunlarından biriside bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarıdır. Bu farklılığın giderilmesi için ülkeler geri kalmış bölgelere daha fazla kamu yatırımlarını yönlendirmekte ve özel teşviklerle geri kalmış bölgelere sektör temsilcilerini yollamaya çalışmaktadırlar. Türkiye'de de tüm Dünyada olduğu gibi aynı sorun derinden yaşanmakta sorunun çözünü için dengeli bölgesel kalkınmayı gerçekleştirecek Devlet yatırımları ve gelişmemiş bölgelere teşvik uygulamaları devam etmektedir.

Devlet yatırımları ve teşvik uygulamalarının etkinliğine baktığımızda Türkiye için etkinliğin yıllar itibariyle farklılık gösterdiğini görüyoruz farklılık önce düşüş sonra yükseliş seyri şeklindedir. Etkinsizdik yıllarında yani 2007-2008-2009-2011 yıllarında tarımda sırasıyla %16.41 ,%27.50 ,%7.19, %25.65'lik bir oran söz konusudur. Sanayide ise 2007'de %7.66 2008'de %18.70,2009'%9.34 ve 2011!'de %27.3 lük bir oran söz konusudur. Hizmetler sektöründe is 2007'de %8.79, 2008'de %21.14, 2008'de %3.25, 2009'de %31.24 lük oranda istihdam artışı olması gerekmektedir. Ancak olamamıştır. Başka bir deyişle Devletin yaptığı teşvik uygulamalarının daha etkin bir düzeye gelebilmesi için saydığımız sektörlerde ortalama %15 daha fazla istihdam sağlanması gerekmektedir. İstihdam açığı en çok tarım sektöründedir. Bunu sırasıyla hizmetler ve sanayi sektörü takip etmektedir.

Anlaşıyor ki; Türkiye'nin Batı bölgelerinde yatırımlar daha yüksek etkinlikle faaliyet gösterirken doğu bölgelerinde etkinlik kaybı artmıştır. Bu bölgelerde özellikle hizmet ve tarım istihdamının Devlet tarafından ya da kalkınma ajansları tarafından desteklenmesi etkinlik kaybını durduracaktır.

KAYNAKÇA

- Apan, Ahmet,(2004), “Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”. Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt:13, Sayı:4
- Arslan, Kahraman (2005) “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç:Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:7
- Ataay, Faruk (2005) Kamu reform İncelemeleri. Ankara Tabip odası yayınları ,Ankara
- Apan, Ahmet (2004) “Bölge Kavramı ve Bölgesel kalkınma Ajansları” Çağdaş Yerel Yönetimler,Cilt:13,Sayı:4
- Bakkal Muharrem, (2017),Türkiye’de Serbest Bölgelerin Makro Ekonomiye Etkileri,Ibanes Ohrid/Macedonia2017 International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series,Proceeding book.
- Başak Levent (2006a)”İktisadi Kalkınma ve Kalkınma Ajansları ile Türkiye'nin Kalkınması Hususunda Yapılması Gerekenler ve Öneriler-I),Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi 223-Kasım 2006):57-68 İstanbul
- Bölge Kalkınma Ajansları:Nedir, NE Değildir?, Derleyen: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara,2005.
- Berber Metin ,Ebru Çelepçi (2005)”TÜRK Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar:Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de uygulanabilirliği www.metinberber.ktu.tr. Ulaşma tarihi:21.03.2006
- Berber Metin Ebru çelepçi(2005) “TÜRK Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar:Kalkınma Ajansları Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği www.metinberber.ktu.edu.tr./linkler/kajans.pdf
- Çetin,Murat ve KARA ,Mehmet (2008).”Bir Kalkınma Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgeleri :Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi sayı:31, Temmuz-Aralık 2008
- Çavuşoğlu T.,(1992), “GAP Konusunda Bir Bölgesel Kalkınma Ajansı Kurulması “,3. İzmir İktisat Kongresi 4-7 Haziran 1992 ,Ankara ,DPT Yayını
- Çalt, Gökhan (2005) Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin Bir aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları ,VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi ,Bildiri Metinleri ,3-7 Ocak 2005,Ankara
- Demirci, Aytül ,(2003) “BÖLGESEL Kalkınma Ajansları “,Kamu yönetimi Dünyası Dergisi,Yıl:4,Sayı.15
- Demirci, Aytül (2003) “Bölgesel Kalkınma Ajansları “,Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi Yıl:4 Sayı:15
- DPT (2003a).”Bölgesel Gelişme Stratejisi ,Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak 2004-2006)”T:C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ,Bölgesel gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü,2003,Ankara (<http://www.dpt.gov.tr>)
- DPT(2003b) Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)” T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı,Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Ankara (<http://www.dpt.gov.tr>)
- DPT’2004)”İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik sıralaması araştırması(2004) <http://ekutup.dpt.gov.tr/gosterge/2004/ilce.pdf>. Erişim tarihi: 10.08.2009
- Ergun,Turgay (1993) “Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Bölgesel Örgütlenmenin Önemi:”Tennessee Valley Authority”,Amme idaresi Dergisi ,Cilt:26 ,sayı:1,sayfa:71-82
- Göymen,korel (2005) “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Evrimi ve Bölgesel kalkınma Ajansları “,Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar ,İstanbul merkezi,Sabancı Üniversitesi
- Gençyürek, Levent (2006). “Kalkınma Ajanslarının Geleceği” www.alomaliye.com/agustos_06/levent_gencyurek_kalkinma_ajans_html.
- TÜRKONFED (2005). Türk Girişim Ve İş Dünyası Yönetim Kurulu Başkanı Enis Özsaruhan

Gündüz A:Yılmaz (2004) “Kentsel Ekonomi ve Türkiye’de Bölgesel kalkınma ajansları”,Yerel kalkınma projeleri” ,Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt I ,Mart DPT

<http://www.urban-2.org.uk/>, Ulaşma Tarihi.14.02.2006

[http:// www.eurada.org](http://www.eurada.org).

Ildırar Mustafa(2004) Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri .Nobel Yayın Dağıtım ,Ekim, Ankara.

Kantar, Gökmen (2009) Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan’ın 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının, Söylem Dilinin İçerik Analizi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi sayı:4 Van

Parlak Bekir, Hüseyin Özgür(2002) Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler , I.Baskı, İstanbul:Alfa Yayınları.

Stimson R. J. ,Stough R. And Roberts B. H. (2006(. Regional Economic Development :Analysis and Planing Strategy ,Second Edition Springer,Germany

Şen, Zelal(2004) Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Ankara:Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı.

“Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri”(1993) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınlarından No:2,Ankara.

TÜSİAD (2008).”Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar”.Eylül 2008 /Yayın no. TÜSİAD –T/2008-09/471)

Türk Mühendislik,Müşavirlik,ve Müteahitlik A.Ş TÜMAŞ,1984

Uğuş Burcu 2006 “Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları “ E-Akademi Dergisi Sayı 49

Uzay,Nisfet (2005),Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları,Ekonomi Kitapları Dizisi:17,İstanbul :Seçkin Yayınevi

Yıldız,Dursun(2009) Gap:Bölgede Ekonomik ,Stratejik ve Siyasal Gelişmeler,Truva Yayınları,İstanbul